

DOLHUYNS | MUSEUM VAN DE GEEST

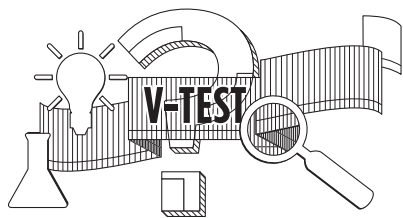
ooit'n vormmaakt mens ontmoet?

DE MAAKBARE MENS
Nu te zien in het Dolhuys
Schotersingel 2 | Haarlem

BEL VOOR ADVERTENTIE -
MOGELIJKHEDEN 088-572 2890.

V test of proeft op onregelmatige basis.
Van lentewijn tot fietsroutes tot vleesvervangers.

Tranen in je ogen

In het centrum van Amsterdam breek je je nek over de ijszalons. Welke verkopen echt lekker ijs?

Amsterdammers, vooral bewoners op en om de Wallen, klagen steen en been over de ijswinkels in het centrum. Nog even en het hele gebied tussen de Nieuwmarkt en de Dam is één zoete, glibberige ijsbaan. Wat moeten die toeristen met al die zoetheid, en is het ijs überhaupt wel te eten? Dat laatste gaan we testen in het gebied Nieuwmarkt-Hoogstraat/Damstraat-Warmoesstraat. Proevers van dienst zijn onze culinair redacteur Nell Westerlaken, receptenschrijfster in het *Volkscrant Magazine* Yvette van Boven, beiden ook buurtbewoners, en fotograaf en ijsliefhebber Sarah Wong.

Ieder neemt een smaak voor zijn rekening: aardbei (Wong), vanille (Van Boven), chocola (Westerlaken) en pistache (ondergetekende). Opvallend is dat in een en dezelfde ijswinkel de kwaliteitsverschillen tussen de smaken onderling groot zijn.

Zo doen het pistache-, aardbeien- en vanilleijs van Dolce & Gelato bio het behoorlijk goed, maar vallen de twee soorten chocoladeijs daar bitter tegen. De extradarkvariant is droog en hard, en de smaak blijft niet lang hangen. De darkvariant heeft juist weer veel te weinig cacao en smaakt als een kinderijssje, aldus Westerlaken. Over het chocoladeijs zonder zuivel van Tofani is ze daarentegen laaiend enthousiast: 'Wat een ontdekking! Meer, meer, meer!'

Wat Van Boven betreft staan Dolce & Gelato en IceBakery bovenaan, met ijs dat weliswaar niet heel intens naar vanille smaakt, maar wel een goede romigheid heeft en niet zo mierzoet is. Want in feite, vindt ze, is al het geproefde ijs te zoet.

Van de zeven winkels waar we aardbeienijs bestellen, hebben er vier roomijs, twee sorbetijs en een roomijs met yoghurt. De laatste, van Delicious, smaakt erg chemisch en heeft een zure nasmaak, maar nog niet zo erg als de strawberry-cheesecake van Homemade en het roomijs van Paradiso del Gelato, waar Wong alles vindt. Aardbeien, is haar conclusie, verdienen beter ijs en komen het best tot hun recht in sorbetijs, waarbij dat van Tofani bovenaan staat.

Pistacheijs is de *proof of the pudding* onder de ijsmaken. En als regel geldt: hoe groener, hoe slechter. Wat dat betreft is alleen het felle mintgroen van Paradiso del Gelato verdacht en is ook de pistachesmaak wat artificeel. Er zijn er maar twee die echt naar pistache smaken, het ijs van Tofani (met een lekkere gebrandnotenmaak) en Dolce & Gelato bio (fijne consistentie, goede dooreetfactor).

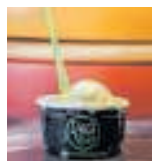
Uiteindelijk zijn we over Tofani het meest enthousiast. Geen wonder, want het is de éminence grise onder ijszaken en is sinds 1942 een begrip in Amsterdam. Grootste teggenvaller is Dutch Homemade: de winkel ziet er prachtig uit, belooft ambachtelijk ijs, maar maakt dat niet waar.

Tot slot lopen we binnen bij Metropolitan Deli van Kees Raat, die zelf regelmatig mee-proeft voor deze testrubriek en daarom hors concours is. Daar hebben we nu spijt van. Aardbeiorsorbet van de beste lambada's, zo puur en vol. En zijn chocoladeijs is niet alleen van superieure cacao, maar ook nog eens perfect zacht en luchtig. Om tranen in je ogen van te krijgen.

Pay-Uun Hiu

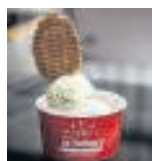
1
Tofani
Kloveniersburgwal 16
prijs per bol:
€ 1,40

2
Dolce & Gelato bio
Damstraat 25
prijs per bol:
€ 2,00

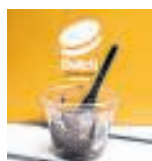
3
Ice4You
Nieuwmarkt 30h
prijs per bol:
€ 1,80

4
IceBakery
Oude Doelenstraat 5
prijs per bol:
€ 1,90

5
Delicious
Nieuwmarkt 40
prijs per bol:
€ 2,00

6
Dutch Homemade
Oude Hoogstraat 31
prijs per bol:
1,75

7
Paradiso del gelato
Nieuwe Hoogstraat 20
prijs per bol:
1,90

VERVOLG VAN PAG V4

den stond vast. Dat Haenchen ook nog eens zijn eigen muzikale opvattingen meebracht naar het Festspielhaus maakte het er voor de musici allerm minst eenvoudiger op. Na de intuïtieve aanpak van Nelsons, kregen de musici te maken met de historische benadering van Haenchen. Eerder in zijn carrière was hij diep in de Bayreuther archieven gedoken, hij had een grondige studie gemaakt van historisch muziek materiaal, aantekeningen van assistenten bestudeerd, van dirigenten en solisten en van de meester zelf.

'In geen enkel muziekstuk zijn de verschillen in uitvoeringspraktijk zo groot als bij *Parsifal*. Ik wil zo dicht mogelijk bij Wagner zelf komen. Die noemde *Parsifal* bewust geen opera, maar een *Bühnenweihfestspiel*, een podiumspel. In een groot deel zitten geen aria's, er wordt als het ware een verhaal verteld, met nauwelijks handelingen. Vertellen vraagt een ander tempo. Op dat punt pak ik het behoorlijk anders aan dan de meeste dirigenten. Zij gebruiken de partituur zoals die in eerste instantie is afgeleverd door Wagner. Maar tussen dat moment en de première zijn er zeer veel aanpassingen geweest. Er zijn zelfs instrumenten toegevoegd. Dat neem ik allemaal mee.' Door de andere tempi is de opvoering tientallen minuten korter dan gewoonlijk en komt hij qua lengte in de buurt van de oerpremière. Lachend: 'Een Duitse krant schreef al: Mooi, dan kunnen de mensen eerder naar huis.'

Hij weet dat zijn aanpak de Wagnergemeenschap zal verdelen in rekkelijken en preciezen. De messen zijn geslepen. 'De druk op mij is groot', zegt hij, uiterlijk volkomen relaxed. Het is niet alleen om deze reden dat een Duitse krant gewag maakte van 'de gevaarlijkste orkestbak ter wereld'.

De musici zitten onzichtbaar voor het publiek in de even mythische als beruchte bak - en dus in vrijetijdskleding, het enige voordeel van het Festspielhaus, volgens Haenchen, want in de zomer kan de temperatuur er oplopen tot boven de 35 graden. Ingrijpende technische aanpassingen in het huis waar Wagner

persoonlijk alles heeft bedacht, zouden niet minder zijn dan een ont-heiliging.

Doordat een deel van de musici onder een afdak zit, is de akoestiek ingewikkeld. 'De zangers zijn moeilijk te horen en vanaf mijn positie maar deels te zien', zegt Haenchen. 'De grootste moeilijkheid is dat ze een heel klein beetje later moeten invallen dan normaal, vanwege die akoestiek. En als ik mijn handen boven mijn hoofd hef, komt mijn stok tegen het afdak. Daar moet ik voortdurend op letten.'

Hoe zal hij straks de première tegemoet gaan, de urenlange voorstelling in de broeierige spelonk? Een ijzere ritme van yoga en fitness houdt hem in conditie, zegt hij. Hoe loopt hij straks naar de houten dirigerstoel die ooit voor Wagner zelf is gemaakt? 'Hahaha, ik heb ooit in Amsterdam een flexibele dirigerstoel op maat laten maken. Die is met mij de hele wereld over geweest en die gebruik ik ook hier.'

Maandag 25 juli. Onder uitzonderlijk strenge veiligheidsmaatregelen stroomt de zaal van het Festspielhaus vol met galakostuums en avondtoiletten. In honderd bioscopen en via een livestream op internet kijkt de rest van de Wagnerwereld mee hoe graalridder *Parsifal* op de Bühne verlossing brengt in een door religieuze twisten verscheurde wereld. Na afloop minutenlang applaus. Voor de solisten. Voor de regie. Nog een keer voor de solisten. Dan verschijnt de dirigent, snel omgekleed in de coulissen, in onberispelijk rokkostuum op het podium. Het applaus is overweldigend.

'God zij dank is er Haenchen', schrijft de *Süddeutsche Zeitung*'s anderendaags. 'Briljant geluid en indrukwekkende transparantie', aldus *The New York Times*. De *Neue Zürcher Zeitung* benoemt hem nage-nog tot verlosser van Bayreuth. Hartmut Haenchen is ook na de glorieuze vervulling geen man voor triumfantelijk terugblikken. 'Na zo'n bejubelde première voel ik de druk om het nog veel beter te doen', mailt hij. Toch moet hij toegeven dat het unanieme eerbetoen allerminst des Bayreuths is. *Er hat es geschafft*.

ALS EEN TERRIËR

De Festspele beginnen niet bij Wagner, maar bij zijn tweede vrouw, Cosima.

Zoals countryfans bijeen klitten in Nashville, komen Wagnerianen uit alle windstreken jaarlijks naar Bayreuth, een stadje als een modeltreinendecor in het Beierse Fichtelgebirge. In juli en augustus vinden daar de Bayreuther Festspele plaats, een operafestival dat volledig is gewijd aan het werk van Richard Wagner (1813-1883).

En passant bezoeken de Wagnerfans villa Wahnfried, het mausoleumachtige woonhuis dat de componist zelf liet bouwen. Wagner, echtgenote Cosima en hond Russ zijn begraven in de tuin. Cosima, dochter van Frans Liszt, was 24 jaar jonger dan haar man en overleefde hem 47 jaar. Wagner was tijdens zijn leven al omstreken vanwege zijn antisemitisme, hoewel hij nauw samen-

werkte met Joodse musici. Na zijn dood waakte Cosima als een terriër over de nalatenschap en omarmde zij het opkomende nationaal-socialisme. Vanaf 1923 werd Wagner-adept Adolf Hitler een huisvriend. De liaison wierp decennialang een smet op de Wagnererfenis.

Het Festspielhaus is gebouwd in opdracht van Wagner op een heuvel boven Bayreuth. Op 13 augustus 1876 werd het ingewijd met de opera *Das Rheingold*, de eerste van vier opera's uit Wagners gesamt-kunstwerk *Der Ring des Nibelungen*. De leiding van de Festspele is altijd in handen gebleven van Wagnertelgen. In 2008 namen achterkleindochters Eva Pasquier-Wagner en halfzuster Katharina Wagner de leiding over. Eva trok zich terug in 2015. 'Bayreuth' bleef altijd omgeven door controverses, zij het tegenwoordig niet meer politiek maar artistiek.